
A francia kollaboráció a második világháborúban

François Broche a második világháború alatti francia történelem szakértője, aki több tucat könyvet szentelt a korszak, elsősorban pedig a Charles de Gaulle vezetése alatt álló Szabad Franciaország bemutatásának. *Jean-François Muracciole* a Paul-Valéry-Montpellier egyetem professzora, aki kutatásai során főként szintén a Szabad Franciaország és a háború alatti ellenállás történetével foglalkozott, amelynek eredményeként tucatnyi kötete jelent meg az elmúlt évtizedek folyamán. Mindketten választott korszakuk legelismertebb francia kutatói közé tartoznak, így számos lexikon létrehozásában is aktívan közreműködtek. Közös munkáik közül kiemelkedik a 2010-ben a Perrin kiadó gondozásában megjelent *La France au combat: De l'Appel du 18 juin à la victoire* című több mint 800 oldalas monográfia, amely a Szabad Francia Erők második világháborús szerepvállalását mutatja be.

A korábbi sikeres együttműködések után 2017-ben jelent meg legújabb kötetük, amely egy általuk korábban kevésbé kutatott területre koncentrál, a második világháború alatti francia kollaborációra. Mint a szerzők kötetük konklúziójában megjegyzik, a világháborúban elszenvedett vereség sokkja és az azt követő együttműködés traumája mind a mai napig nyomasztja a francia társadalmat, amely nem volt képes teljes egészében szembenézni ezzel a jelenséggel az erre irányuló szakmunkák megjelenése ellenére sem. A helyzetet tovább nehezítette, hogy a szélsőjobboldali politikai erők heroizálási kísérletei olyan könyvek megjelenését is elősegítették, amelyek elfogultan közelítették meg ezt az érzékeny kérdést. A fentiekből kifolyólag a szerzőpáros célja a kötet megírásával egy objektív alapokon nyugvó, a kérdéskör egészét áttekintő mű létrehozása volt, amely hozzájárul-

hat a traumával való szembenézéshez és e máig érzékeny történelmi fejezet megnyugtató lezárásához.

A könyv öt fejezetből (és ezeken belül összesen 14 alfejezetből) áll, amelyek az 1940-ben elszenvedett háborús vereségtől kezdve időrendben vizsgálják a kollaboráció jelenségét a háború évei alatt, majd pedig a francia politikai vezetés és a történettudomány arra adott válaszait egészen napjainkig. A német hadsereg sokkolóan gyors és teljes győzelme olyan megrázkódtatást váltott ki a francia kormányzatban, amely nem csupán az aktuális vezetés bukását okozta, hanem néhány héten belül egy teljesen új politikai berendezkedést is eredményezett, a Philippe Pétain marsall vezetése alatt álló autoriter jellegű Francia Állam létrejöttét, amely a munka-család-haza jelszavak köré szervezte működését. Nacionalista jellege ellenére utóbbi mégis kénytelen volt együttműködni a német megszálló hatóságokkal, ennek mértéke azonban részben a francia vezetés döntésétől is függött, amelynek meghatározó szereplői (Pétain marsall, illetve Pierre Laval és François Darlan kormányfők) különböző megfontolásokból ugyan, de egyértelműen a Harmadik Birodalommal való politikai és gazdasági kollaboráció mellett foglaltak állást. A döntés mögött meghúzódó legfontosabb ok a német hadsereg győzelmébe vetett hit volt (ami az elszenvedett vereség tükrében érthető), ezért Franciaország helyzetének javítását csak a németekkel való együttműködés útján látták kivitelezhetőnek. Logikusan feltételezhető lenne, hogy ez a politika ellenérzést váltott ki a francia lakosság szélesebb köreiben, de eleinte a marsall tekintélye és a javuló gazdasági helyzet, amely részben a német hadiipari megrendeléseknek volt köszönhető, inkább javították a közhangulatot. Ezenfelül számos olyan, korábban háttérbe szorított politikai csoport volt, amely a németekkel való még szorosabb együttműködés érdekében lépett fel, így ezeknek a németek által támogatott kollaboracionistáknak a jelenléte is abba az irányba hatott, hogy a francia kormány jó kapcsolatokat tartson fenn a megszállókkal, hiszen ennek elmulasztása esetén másokat is a helyére lehetett állítani.

A kötet egyik nagy érdeme, hogy nem csupán a politikai eseménytörténet ismertetését vállalja fel, hanem emellett érdemben kitér a

kollaboráció társadalmi, gazdasági, kulturális vonatkozásaira is. Ennek megfelelően a Darlan admirális kormányfősége alatti, 1941 januárjától 1942 áprilisáig terjedő időszakot tárgyaló fejezet bemutatja a kollaboráció kiépülését a bel- és külpolitikában, ugyanakkor érzékletesen jár körbe számos olyan területet, amelyek a hasonló tematikájú kötetekben gyakran csak említés szintjén kapnak helyet. Ezek közül az egyik legérdekesebb a gazdasági kollaboráció. A Vichy központtal berendezkedő új rezsim korporatív jellegű, központilag irányított gazdasági rendszert kívánt létrehozni, amely kiszolgálja a politika igényeit. Ugyanakkor ez részben szükségszerűségből is fakadt, mivel a fegyverszüneti feltételek értelmében Franciaországnak napi 400 millió – tehát évente 150 milliárd – frankot kellett fizetnie a német megszálló erők fenntartási költségeinek fedezetéül, így a német mezőgazdasági és ipari megrendelések teljesítése azt a célt szolgálta, hogy ez a hatalmas összeg valahonnan előteremthető legyen. Ilyen értelemben a Francia Állam kényszerpályán mozgott, Németország pedig gyakorlatilag ingyen jutott hozzá a háborús gazdaságának fenntartásához szükséges termékekhez. Emellett több mint 1,5 millió francia hadifogoly a háború végéig ingyen dolgozott a Harmadik Birodalom területén, 1,3 millió francia állampolgár pedig a kötelező munkaszolgálat keretében tette ugyanezt. Mivel ez a hatalmas termelőerő és a létrehozott értékek a német gazdaság érdekeit szolgálták, a rövidtávú előnyök ellenére – mint a munkanélküliség csökkenése – a francia gazdaság a háború végére a kifizetetlen megrendelések, az elmaradt beruházások, a háborús pusztítások és a német gyárelszállítások miatt katasztrofális állapotba került, ami jelentősen megnehezítette a háború utáni újratekintést.

1942 áprilisában újból a németek támogatását élvező Laval került a kormányfői székbe, aki sokkal jobban megfelelt Berlin elképzeléseinek és kész volt minden téren a korábbinál is jobban kiszolgálni a német érdekeket. Ennek keretében megkezdődött a franciaországi – bár nem feltétlenül francia állampolgárságú – zsidók letartóztatása és deportálása Németországba, amelyben a francia rendőri szervek is közreműködtek. A zsidók mellett a rendszer ellenségét látott a szabadkőművesekben és a kommunistákban is, ezért velük szemben is

keményen fellépett. Utóbbiakat annyira veszélyesnek tartották, hogy a Szovjetunió német megtámadása után még katonákat (a Francia Antibolsevik Légió tagjait) is küldtek a kommunista állam elleni harcban való részvételre. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a november 8-án meginduló Fáklya hadművelet keretében angolszász csapatok szálltak partra az észak-afrikai francia területeken, amelynek vezetése az éppen ott tartózkodó Darlan irányításával néhány napnyi küzdelem után átállt a szövetségesek oldalára. Ez a lépés német részről maga után vonta a francia fegyverszüneti hadsereg felosztatását és a korábban francia fennhatóság alatt álló déli területek katonai elfoglalását. A szerzőpáros rámutat arra a súlyos és végzetes ellentmondásra, amely Vichy és Berlin álláspontja között fennállt. Míg a francia kormányzat bízott abban, hogy az állami szintre emelt kollaboráció egyfajta szövetségesi helyzetet biztosít Franciaország számára, a német politikai vezetés egy pillanatig sem számolt ezzel a lehetőséggel. Utóbbi egyértelmű – még ha nyilvánosan nem is deklarált – célja Franciaország semlegesítése, majd pedig vazalusi függésbe kényszerítése volt, ahonnan semmifajta veszélyt nem jelenthet Németországra, ugyanakkor viszont kiszolgálhatja annak igényeit. Ebből kifolyólag a francia kollaborációs politika kudarcra volt ítélve.

Ez 1943 és 1944 folyamán a francia fél számára is egyre világosabbá vált, ugyanakkor nagyon nehéz volt letérni a kollaboráció útjáról, amelyet külső és belső szereplők is teljes vállszélességgel támogattak. Erre ráébredve Pétain megpróbált egy olyan, saját irányítása alatt álló erőt létrehozni, amely lehetővé tette volna számára a fenti szereplőktől való függetlenedést, ezért alapította meg 1943 elején a Francia Milíciát (*Milice française*), amelynek elméletileg a Francia Állam politikájának támogatása és a rendfenntartás volt a feladata. Tekintettel arra, hogy mindezen feladatok ellátására számos állami szerv létezett, a Milícia egyértelműen Pétain kiútkeresésének eszköze volt. Ugyanakkor a Joseph Darnand által vezetett szervezet még a marsall elvárásait is messze meghaladta ideológiai téren, mivel egy teljesen totalitáriánus alapon szerveződő politikai-társadalmi rendet kívánt létrehozni Franciaországban, amelynek érdekében vállalta a

konfrontációt a kommunistákkal, gaullistákkal, zsidókkal stb., így rövid időn belül a fegyveres elnyomás szimbólumává vált, amelyet a lakosság jelentős része meggyűlölt, ennek következtében a marsall által rábízott szerepet nem tudta betölteni. Ugyanakkor a németek Laval politikájának támogatására több kollaboráns politikust (mint Joseph Darnand és Marcel Déat) is vezető kormányzati posztokra neveztek ki, így az általános kiábrándultság ellenére a francia–német együttműködés rendszere stabil maradt.

Az 1944. június 6-án Normandiában meginduló szövetséges part-raszállás paradox módon még erősítette is a kollaborációt bizonyos körökben. Miközben megkezdődött az ország fegyveres felszabadítása és az Ellenállás számos helyen felkeléseket robbantott ki, a kollaboráció legelszántabb francia hívei a németek oldalán fogtak fegyvert saját honfitársaik ellen. A Francia Milícia élen járt ezekben a műveletekben, amelyekkel az ellenállók akcióit német segítséggel próbálták megakadályozni, az azokban résztvevőket pedig letartóztatni, rögtönítélő bíróság útján elítélni, majd pedig kivégezni. Ugyanakkor ezzel egyidőben Pétain tárgyalásokat kezdeményezett Charles de Gaulle-lal azért, hogy rábízza a kormányfői posztot, miközben ő továbbra is megőrizte volna államfői hatalmát. A teljesen elhibázott helyzetértékelésből fakadó megkeresést az Ideiglenes Kormány vezetője azonban válaszra sem méltatta. Augusztusra a szövetséges csapatok már Párizs előtt álltak, ezért a radikális kollaboránsok a Milícia tagjaival együtt kelet felé vonultak vissza, Pétain marsallt pedig a németek vitték akarata ellenére Németországba. Miközben a német hadsereg fennhatósága alá rendelt néhány ezer fős francia kontingens a Waffen-SS kötelékében a Vörös Hadsereg ellen harcolt a keleti fronton, az odamenekült politikusok közreműködésével a németországi Sigmaringenben létrehoztak egy emigráns francia kormányt 1944 szeptemberében, amely azonban már nem játszott érdemi szerepet az eseményekben.

Az ország felszabadítása után (sőt már közben) megkezdődött a kollaboránsok felkutatása és számonkérése, amelynek során több ezer politikust, milicistát, tisztviselőt bíróság elé állítottak és elítéltek, sokan pedig a népharagnak estek áldozatul (összesen mintegy

8-10 ezer halottról és mintegy 50 ezer börtönbüntetésről tudnak a kutatók). A háború vége óta eltelt több mint hetven évben több tucat munka látott napvilágot, amely a kollaboráció jelenségét vizsgálta, azonban nagyon kevés volt köztük az olyan, amely ideológiai meggyőződéstől mentesen tette volna ezt meg. A szerzőpáros az utolsó részben tételesen áttekinti ezeket a munkákat, majd pedig értékeli őket ideológiai megközelítésük és tartalmuk alapján.

A részletes jegyzetapparátust, bibliográfiát és névmutatót tartalmazó kötet legnagyobb érdeme a fenti művek tudományos eredményeinek megbízható és magas színvonalú szintetizálása, ugyanakkor viszonylagos hátránya is ebben rejlik, mivel ezekhez az ismeretanyagokhoz önálló kutatások eredményei nem társulnak a szerzők részéről. Mindezzel együtt a téma iránt érdeklődők számára most már rendelkezésre áll egy megbízható összefoglaló munka, mely objektíven adja közre a franciaországi kollaborációra vonatkozó legfontosabb ismereteket.

François Broche – Jean-François Muracciole: Histoire de la collaboration 1940 – 1945. (A kollaboráció története 1940–1945). Tallandier, Paris, 2017. 624 o.

Bene Krisztián